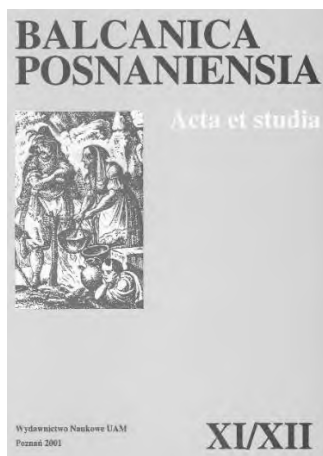

Stawowy-Kawka Irena, *Współczesne problemy narodowościowe w Republice Macedonii*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia” 2001, t. 11–12, s. 287–296.

<https://doi.org/10.14746/bp.2001.11-12.30>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/52635>

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

<http://bch.amu.edu.pl>

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.

UNIwersYTET
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

WSPÓŁCZESNE PROBLEMY NARODOWOŚCIOWE W REPUBLICIE MACEDONII¹

IRENA STAWOWY-KAWKA

ABSTRACT. Stawowy-Kawka Irena, *Współczesne problemy narodowościowe w Republice Macedonii* (Contemporary ethnic problems in the Republic of Macedonia). Balcanica Posnaniensia. Acta et studia, XI/XII, Poznań 2001. Adam Mickiewicz University Press, pp. 287-296. ISBN 83-232-1078-0, ISSN 0239-4278. Polish text with a summary in English.

Irena Stawowy-Kawka, Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego (Institute of Political Sciences Jagiellon's University), ul. Jabłonowskich 5, 31-114 Kraków, Polska-Poland.

Współczesne problemy narodowościowe łączą się przede wszystkim z dwoma elementami w najnowszej historii Półwyspu Bałkańskiego. Pierwszy z nich związany jest z przynależnością narodową największej części ludności Republiki Macedonii, czyli określenia jej statusu i tożsamości narodowej. Do dzisiaj najbardziej gwałtowne spory dotyczą narodu macedońskiego.

Drugi element związany jest z kwestią zmiany w strukturze etnicznej Macedonii oraz zagwarantowaniem wszystkim grupom narodowym w dzisiejszej Republice Macedonii demokratycznych praw.

I

Struktura ludnościowa Republiki Macedonii jest niejednorodna. Ludność zamieszkująca jej terytorium była i jest zróżnicowana pod względem etnicznym. Żyją tu przedstawiciele prawie wszystkich narodów i grup występujących na Półwyspie Bałkańskim. Według spisu ludności z 1994 roku, przeprowadzonego pod nadzorem międzynarodowych obserwatorów, Republika Macedonii liczyła 2 072 000 osób, z czego na stałe zamieszkałych było 1 936 687 osób. 66,5 %, to jest 1 378 687, to

¹ Ze względu na protest Grecji ONZ przyjęła Republikę Macedonii w swój skład jako 181 członka tej organizacji pod nazwą Była Jugosłowiańska Republika Macedonii.

etniczni Macedończycy, którzy w większości należą do macedońskiego Kościoła ortodoksyjnego².

Przytoczone powyżej dane statystyczne są często negowane, gdyż sprawa narodowego statusu i narodowej tożsamości Macedończyków jest nadal przedmiotem dyskusji i ciągnie się od 2. połowy XIX wieku. Po podziale Macedonii w roku 1913 każde z państw, w skład którego weszła Macedonia, prowadziło swoją własną politykę narodowościową, mającą udowodnić ich prawa do Macedonii, nie zważając na dążenia zamieszkującej ją większości ludności.

Do roku 1941 oficjalnym założeniem polityki serbskiej było uznawanie wszystkich Słowian w Macedonii za Serbów. Znamienne było uchwalenie w czerwcu 1921 roku konstytucji „Widowdańskiej” (*Vidovdanski ustav*)³, która umacniała hegemonię serbską w Królestwie SHS. Wobec zagadnienia narodowego zajęto w konstytucji stanowisko unitarystyczne (jedno państwo – jeden naród) i centralistyczne (państwem należy kierować z jednego centrum administracyjnego). Serbowie, Chorwaci i Słoweńcy (o innych narodach i grupach etnicznych konstytucja nie wspominała) uważani byli za „trzy plemiona jednego narodu”. Konstytucja z dnia 3 października 1931 roku nie zmieniała statusu narodowego ludności macedońskiej w Królestwie Jugosławii. Niektórzy tylko opozycyjni politycy, jak Svetozar Pribičević, uważali, że Macedończycy to odrębny naród słowiański.

Dopiero Josip Broz-Tito w 1943 roku, wraz z ogłoszeniem federacyjnej Republiki Macedonii w ramach federacji jugosłowiańskiej, uznał oficjalnie istnienie narodu macedońskiego. Należy zadać pytanie – dlaczego Tito zdecydował się na utworzenie wówczas Ludowej Republiki Macedonii w ramach państwa jugosłowiańskiego?

Powodów takich było, jak się wydaje, kilka. Z jednej strony Tito – Chorwat obawiał się hegemonii serbskiej w Macedonii, tak jak to miało miejsce w okresie międzywojennym, gdy Macedonię traktowano jako integralną część Serbii i nazywano ją Serbią południową (*Južna Srbija*). Hegemonia taka wzmocniłaby pozycję zarówno terytorialną, jak i polityczną Serbów i Ludowej Republiki Serbii w federacji, czego Tito chciał uniknąć⁴. Z drugiej strony ważnym powodem utworzenia Republiki Macedońskiej była zapewne chęć wytrącenia argumentów Bułgarom, którzy uważali, że Macedonia jako jednostka autonomiczna lub jako bułgarska prowincja powinna wejść w skład Bułgarii.

Ale w 1943 roku plany Tity wobec Macedonii były szersze. Świadczy o tym idea federacji bałkańskiej, której plany z inicjatywy Svetozara Vukmanovicia-Tempego w lecie 1943 roku przybrały realny kształt. Wówczas Tempo prowadził przygotowania do utworzenia Sztabu Bałkańskiego, składającego się z przedstawicieli Albanii, Bułgarii, Grecji, Jugosławii, który koordynowałby walkę o wyzwolenie

² *Popis na narelenieto, domakinstrata, stanovite i zemjodelskite swopanstra w Pepublika Make-donija, 1994 godina, zavod za statistika*. Skopje 1996, Kniha XIII, s. 64.

³ *Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, Beograd 1921, s. 1; zob. także „Ruch Słowiański”, Lwów 1930, s. 399.

⁴ H. J. Axt, *Mazedonien: ein Streit um Namen oder ein Konflikt vor dem Ausbruch?*, Europa Archiv, nr 3, 10 02 1993, s. 65.

lenie Macedonii. Należy też przypomnieć o powojennych planach federacji jugosłowiańsko-bułgarskiej z lat 1944-1948, zgodnie z którymi zjednoczona Macedonia byłaby samodzielna w ramach federacji⁵.

Również Grecy, po zdobyciu największej części Macedonii, starali się przekonać wszystkich o prawie historycznym do tych ziem. Powołując się na związki Macedonii z Grecją już w czasie panowania Aleksandra Macedońskiego i późniejsze długotrwałe rządy greckich władców bizantyjskich, nie uznawali istnienia osobnego narodu macedońskiego. Jednocześnie z podpisaniem traktatu pokojowego w Sévres 10 sierpnia 1920 roku Grecja przyjęła na siebie obowiązki ochrony prawa mniejszości narodowych. Bułgaria, która miała aspiracje do Macedonii Egejskiej, uważała zamieszkałych tam Słowian za Bułgarów i, powołując się na podpisaną umowę, żądała zagwarantowania mniejszości bułgarskiej prawa do nauki w szkołach i wykonywania obrzędów religijnych w języku ojczystym. Pod patronatem Ligi Narodów 29 września 1924 roku w Genewie podpisano protokół „Kalfov-Politis”, w którym Grecja uznała ludność słowiańską za bułgarską mniejszość narodową. Spotkało się to z ostrym sprzeciwem ze strony rządu Królestwa SHS, który nie uznawał istnienia bułgarskiej i macedońskiej mniejszości na terytorium jugosłowiańskim i widział w tym zagrożenie dla własnych interesów w Macedonii Serbskiej. Ze względu na protest serbski 15 stycznia 1925 roku rząd grecki ogłosił, że nie miał zamiaru wprowadzać w życie postanowień protokołu, a 3 lutego grecki parlament go odrzucił⁶.

W celu wypełnienia zobowiązań przyjętych przez Grecję, dotyczących ochrony praw narodowych, greckie ministerstwo oświaty pod patronatem Ligi Narodów utworzyło komisję do opracowania elementarza w miejscowym języku słowiańskim. Elementarz napisany w dialekcie bitolsko-prilepskim alfabetem łacińskim i pod nazwą „Abecedar” został wydrukowany przed rozpoczęciem roku szkolnego we wrześniu 1925 roku. Nigdy jednak nie skorzystano z niego, gdyż nie był sprzedawany. Bułgarzy uznali podręcznik za nieudaną próbę stworzenia nowego języka literackiego. Ze względów politycznych twierdzili, że stanowi on przejaw nienawiści greckiej do wszystkiego co bułgarskie w Macedonii Egejskiej⁷.

Dla uniknięcia zarzutów zarówno ze strony bułgarskiej, jak i jugosłowiańskiej Grecy ludność słowiańską zamieszkującą Macedonię Egejską nazwali „Sławofonami”. Do dzisiaj nie uznaje się w Grecji istnienia narodu macedońskiego w powstałej po rozpadzie Jugosławii Republice Macedonii. Grecy żądają zmiany nazwy,

⁵ Na temat planowej federacji istnieje bogata literatura, między innymi: Z. Rutyna, *Jugosławia na arenie międzynarodowej 1943-1948*, Warszawa 1981, s. 323-328; I. Stawowy-Kawka, *Powojenne koncepcje federacji jugosłowiańsko-bułgarskiej 1944-1948*, Zeszyty Naukowe UJ, Seria Nauk Politycznych, 1988, z. 34, s. 121-137; H. Bartoszewicz, *Związek Sowiecki wobec koncepcji federalcyjnych w Europie Środkowo-Wschodniej 1941-1948*, [w:] red. M. Pułaski, *Z dziejów prób integracji europejskiej od średniowiecza do współczesności*, Prace Historyczne UJ, 1995, z. 118, s. 137-149; *Dokumenti 1948*, red. V. Dedijer, Beograd 1979, t. I, s. 166 i nast.

⁶ Na temat stosunków grecko-bułgarskich zob. I. Stawowy-Kawka, *Macedonia w polityce państw bałkańskich w XX wieku*, Kraków 1993, s. 68 i nast.

⁷ C. Kodow, *Dla ludności mówiących po słowiańsku*, Ruch Słowiański, Lwów 1930, s. 253-256.

która według nich należy do starożytnej tradycji helleńskiej. Jednocześnie nie gwarantują mniejszości macedońskiej w Grecji praw narodowościowych, uznając tę grupę ludności za słowiańskich Greków.

Najostrzej występowali Bułgarzy, uznając całą ludność słowiańską zamieszkującą Macedonię za bułgarską⁸. Powołując się na historyczne prawo do tego obszaru, przypominali, że Macedonia należała do bułgarskiego cara Symeona (893-927) oraz wskazywali na przychylne dla nich rozstrzygnięcia traktatu w San Stefano z roku 1878.

Dopiero po drugiej wojnie światowej, w okresie planowania federacji bałkańskiej doszło do uznania przez Bułgarię narodu macedońskiego. Znamienna jest tu Rezolucja wydana w dniach 9 i 10 sierpnia 1946 roku, na X plenum CK BRP (k) poświęconemu w całości problemowi macedońskiemu. Oprócz zgody na połączenie Macedonii Piryńskiej (bułgarskiej) z LR Macedonii w taki sposób, by nie istniała granica (celna lub inna) między Macedonią i Bułgarią – tak jak w Jugosławii, gdzie nie istniały granice pomiędzy poszczególnymi republikami związkowymi, uznano istnienie narodu macedońskiego. Sama Rezolucja nie została jednak opublikowana i zakomunikowana szeregowym członkom partii. Jak pisze R. L. Wolff: „Bułgarzy nie mogli zdecydować się, aby działać w myśl niej [Rezolucji – I. S.-K.] i w ten sposób otwarcie narazić się na zarzuty ze strony własnego narodu, które zapewne zostałyby wysunięte”⁹.

Rok 1948 i następne przyniosły zerwanie przyjaznych stosunków między Jugosławią i Bułgarią, nasilenie polemik prasowych i wzajemnych oskarżeń, a problem macedoński jeszcze bardziej ten konflikt zaostriżył. Charakterystyczne jest to, że w tym okresie w Bułgarii nie negowano istnienia narodu macedońskiego, a w latach 1953-1958 zauważyć można było powrót do polityki współpracy. Na łamach gazety „Pirinsko delo” zaczęły ukazywać się artykuły poświęcone macedońskim rewolucjonistom oraz przełomowym w historii Macedonii wydarzeniom. B. Wapcarow, sekretarz piryńskiego komitetu okręgowego BKP, z okazji odsłonięcia pomnika Goce Delceva w dniu 2 sierpnia 1955 roku powiedział: „Bułgarska Partia Komunistyczna zawsze z sympatią patrzyła na walkę narodu macedońskiego. Udzielała mu prawdziwej pomocy [...] Zawsze działała pod hasłem – Macedonia dla Macedończyków”¹⁰. O poprawie wzajemnych stosunków między obu państwami świadczą także wyniki przeprowadzonego w Bułgarii w dniu 1 grudnia 1956 roku spisu ludności, w którym podano liczbę Macedończyków w Bułgarii.

Poprawa stosunków jugosłowiańsko-bułgarskich nie trwała długo. W 1958 roku, po ogłoszeniu nowego projektu programu Związku Komunistów Jugosławii – krytycznie ocenionego przez pozostałe kraje socjalistyczne – doszło do nowych kontrowersji wokół problemu macedońskiego. Bułgaria zaczęła ponownie prowadzić politykę negowania istnienia narodu macedońskiego. W Sofii ponownie domi-

⁸ *Dokumenti i materiali za istorija na bulgarskija narod*, Sofija 1969, dok. nr 347, s. 515 i nast.

⁹ R. L. Wolff, *The Balkan in Our Time*, Cambridge 1974, s. 316.

¹⁰ *Pirinsko delo*, 7 08 1955, s. 3. Na temat stosunków bułgarsko-jugosłowiańskich po drugiej wojnie światowej zob. H. Batowski, *Zbliżenie jugosłowiańsko-bułgarskie*, Życie Słowiańskie, 1947, nr 12, s. 423-426; J. Tomaszewski, *Rozwój Bułgarii w latach 1944-1956*, Warszawa 1980, s. 170-175.

nował pogląd o bułgarskim charakterze ludności Macedonii, jej języka i kultury. W prasie obu krajów znowu pojawiły się publikacje, w których obie strony oskarżały się nawzajem. Charakterystyczne było wówczas wystąpienie członka Biura Politycznego BKP D. Ganewa, który w dniu 22 września 1958 roku w mieście Razłóg (okręg Piryn) stwierdził: „W jugosłowiańskiej Republice Macedonii żąda się od ludności, aby odzęgała się od wszystkiego, co bułgarskie i by wyrzekła się swego poczucia narodowego i swojej historii, która należy do narodu bułgarskiego. Macedońska ludność została zmuszona do zarzucenia swego ojczystego języka, którym mówili ich ojcowie i przodkowie”¹¹.

Bardzo często i chętnie bułgarscy historycy pisali o czołowych macedońskich działaczach D. Gruevie, G. Delčevie, G. Petrovie, J. Sandanskim i innych jako o bohaterach narodu bułgarskiego. Na bułgarski charakter powstania Ilindenkiego z 1903 roku wskazywali R. Omanowa, G. Georgiew i J. Szopow. Budziło to sprzeciw wielu historyków, a szczególnie w Republice Macedonii, którzy w działalności tych patriotów widzieli etap rozwoju macedońskiego ruchu niepodległościowego.

Najbardziej głośną próbą zmiany bułgarskiego stanowiska była wydana w listopadzie 1968 roku przez Instytut Historii Bułgarskiej Akademii Nauk broszura, która stanowiła do roku 1990 oficjalną prezentację poglądów Sofii w kwestii macedońskiej¹². W broszurze tej potępiono politykę „wynaradawiania ludności bułgarskiej w Macedonii”, a Macedończyków określono jako Bułgarów. Bułgaria nie wysuwała jednak oficjalnie roszczeń terytorialnych, a problem macedoński i związane z nim kontrowersje starała się przesunąć na płaszczyznę dyskusji historyczno-kulturalnych. W Bułgarii nadal neguje się istnienie narodu macedońskiego, mimo że odstąpiono od podsycania konfliktu, a Bułgaria stała się jednym z najbliższych partnerów Macedonii. Jako pierwsza też Sofia dnia 15 stycznia 1992 roku uznała powstanie nowego państwa – Republiki Macedonii.

II

Inny charakter mają problemy związane z różnym składem narodowościowym ludności Republice Macedonii. Mniejszości narodowe stanowią tam aż 33,5 % ogólnej liczby mieszkańców¹³. Wśród nich najliczniejszą grupą narodową są Albańczycy. Masowo zaczęli pojawiać się w Macedonii zachodniej na przełomie XVII i XVIII wieku. Osiedlali się w miejscach opuszczonych przez ludność miejscową z powodu ciężkich warunków życia lub terroru tureckiego. Ci dawni mieszkańcy Półwyspu Bałkańskiego sami nazywali się szkipetari (sziptari) – górale. Tur-

¹¹ Neue Zürcher Zeitung, 26. 10. 1958.

¹² *Makedonskijat vypros. Istoricheska sprawa*, Sofija 1968. Na temat problemu macedońskiego w polityce zagranicznej Bułgarii zob. J. Jankowicz, *Polityka zagraniczna współczesnej Bułgarii*, Warszawa 1995, s. 18-21; I. Stawowy-Kawka, *Historia Macedonii*, Wrocław 2000, s. 282-287 i 306-308.

¹³ Na temat struktury narodowej w Macedonii zob. A. Giza, *Ziemie macedońskie na przełomie XIX i XX wieku*, Szczecin 1996, s. 62-68, oraz I. Stawowy-Kawka, *Macedonia*, s. 13-26.

cy, którzy nazywali ich Arnautami, zainteresowani byli kolonizacją Macedonii przez Albańczyków. Z jednej strony uprawiali oni ziemię opuszczoną przez migrujących na wschód Macedończyków, z drugiej strony ludność ta masowo przyjmowała islam i w ten sposób umacniała pozycję Turków w Macedonii. Jednocześnie zasymilowani Albańczycy wypełniali szeregi armii tureckiej. Po upadku imperium tureckiego proces osiedlania się ludności albańskiej w Macedonii został zahamowany. W latach 1912-1921 widoczny był nawet regres, jednakże już w latach następnych liczba ludności albańskiej w Macedonii stale rośnie. Według oficjalnych danych z 1994 roku Albańczyków było 478 967 osób, tj. ok. 22,9%. Dane te kwestionują sami Albańczycy, twierdząc, że stanowią już ok. 40% ludności. Zamieszkują oni głównie terytoria zachodniej i północno-zachodniej części Macedonii przylegające do granicy kosowsko-macedońskiej i albańsko-macedońskiej. Duża grupa tej ludności zamieszkuje też stolicę republiki – Skopiu. Wysoki przyrost rzeczywisty Albańczyków spowodowany jest dużym przyrostem naturalnym wynoszącym od 23 do 24‰, a także napływem ludności albańskiej z sąsiednich terenów, tj. z Albanii i Kosowa, a także z Bośni. Ze względu na to, że w przeważającej mierze macedońscy Albańczycy są muzułmanami, gdy wybuchła wojna w Jugosławii wielu muzułmanów szukało schronienia właśnie w Macedonii. W obawie przed napływem zbyt dużej liczby emigrantów rząd w Skopiu w 1992 roku wprowadził przepisy utrudniające osiedlanie się emigrantów. Odtąd obywatelem Republiki Macedonii może zostać tylko ten, kto mieszka od 15 lat na stałe w tym kraju. W ten sposób prawo utrudniało emigrantom z byłych jugosłowiańskich republik, przede wszystkim Muzułmanom z Bośni i Albańczykom z Kosowa, osiedlanie się wśród swych braci w Macedonii.

Macedońska konstytucja z 17 listopada 1991 roku mówi o równości wszystkich obywateli Republiki (rozdz. I, art. 4), jednocześnie formułuje zasadę, że urzędowym językiem jest język macedoński i alfabet cyrylica (rozdz. I, art. 7). Jednak dla obszarów, w których w przeważającej liczbie żyją inne narodowości, w lokalnych urzędach, obok macedońskiego języka i alfabetu – cyrylicy, dopuszczalne są inne języki, uwzględniające istniejące tam warunki¹⁴.

Do konstytucji wprowadzono też zapis mówiący, że macedoński ortodoksyjny Kościół i inne związki religijne i grupy wyznaniowe są wolne i równouprawnione, a także funkcjonują na zasadzie oddzielenia od państwa.

Te zapisy w konstytucji nie zadowalają Albańczyków. Chcą oni uznania albańskiego języka i alfabetu jako oficjalnego w kraju oraz traktowania ich religii – muzułmańskiej – na równi z macedońskim Kościołem ortodoksyjnym. Oprócz gwarancji językowych i religijnych chcą mieć możliwość używania oficjalnie albańskiej flagi jednakowo z macedońską, gdyż jest ona nie tylko flagą państwa albańskiego, ale także narodu albańskiego.

Należy zaznaczyć, że w Republice Macedonii istnieją państwowe szkoły albańskie na szczeblu podstawowym i średnim, wydawane są gazety w języku albańskim (do najpopularniejszych należy dziennik „Flaka e Vellazerimit”), książki oraz

¹⁴ *Ustav na Republika Makedonija*, Skopje 1991, s. 6, 7.

nadawane są audycje radiowe i telewizyjne. Potwierdził to w swym raporcie specjalny sprawozdawca Komisji Praw Człowieka ONZ Tadeusz Mazowiecki.

Albańczycy domagają się zalegalizowania albańskiego uniwersytetu w Tetowie, w którym przygotowywano by kadry pedagogów dla szkół podstawowych i średnich. Gdy w październiku 1994 roku Albańczycy ogłosili otwarcie uniwersytetu w Tetowie, władze w Skopiu zareagowały bardzo stanowczo, zakazując jego działania. Pomimo zakazu uczelnia nieoficjalnie istnieje już drugi rok. Mieści się w prywatnych albańskich willach, w każdej inny wydział: filologia, filozofia, ekonomia, prawo, matematyka, malarstwo i muzyka. Na jej czele stoi rektor prof. Fadil Sulejmani, który planuje utworzenie wydziału medycznego, twierdząc, że studenci mogliby praktyki odbywać w prywatnych klinikach albańskich. W roku akademickim 1995/96 na nielegalnym uniwersytecie albańskim studiowało 1200 studentów¹⁵.

Młodzież albańska ma możliwość studiowania na dwóch uniwersytetach macedońskich w Skopiu i Bitoli, gdzie 10% miejsc (od 1995 r. – 22,9%) jest zarezerwowanych na wszystkich wydziałach tylko dla Albańczyków, a ci nie wyczerpują limitów. Ponadto władze uniwersytetu w Skopiu w roku akademickim 1996/97 postanowiły uruchomić nowy kierunek pedagogiczny tylko dla Albańczyków, którzy uczyliby po studiach w albańskich szkołach średnich.

Władze macedońskie batalię o uniwersytet w Tetowie traktują jako działanie polityczne, mające stworzyć wrażenie, że mniejszości narodowe są w Macedonii dyskryminowane. Dość powszechna jest w Skopiu opinia, że tzw. problem albański w Macedonii ujawnił się z chwilą upadku Socjalistycznej Republiki Jugosławii, gdy zaczęli masowo napływać Albańczycy z Kosowa i z Albanii. Osiedlali się oni z dwóch powodów, aby poprawić swój byt i aby korzystać ze zdobyczy demokratycznego państwa. Należy stwierdzić, że Albańczycy żyjący w Republice Macedonii należą do najbogatszej grupy ludności. Ci, którzy trudnią się rolnictwem, uprawiają tytoń, fasolę, kukurydzę, pszenicę – rośliny najbardziej dochodowe. W miastach stawiają prywatne motele, stacje benzynowe. Otwierają prywatne rozgłośnie radiowe i telewizyjne, drukarnie. Duża grupa trudni się handlem. Mimo że macedońscy Albańczycy gospodarczo stoją lepiej niż ich krewniacy w Kosowie i Albanii, nie są skłonni przystać na obecny status.

Prof. Pandeli Czina, przewodniczący Forum Albańskich Intelktualistów twierdzi, że w Republice Macedonii powinny obowiązywać dwa języki urzędowe: macedoński i albański, zagwarantowany równy dostęp do szkół, stanowisk i równe dla obu narodów macedońskiego i albańskiego gwarancje w konstytucji. Jednocześnie deklaruje, że Albańczycy chcą żyć zgodnie z Macedończykami w ich wspólnym państwie¹⁶.

Mimo takich zapewnień już w lutym 1992 roku grupa albańskich nacjonalistów przeprowadziła akcję na rzecz utworzenia Autonomicznej Republiki Ilirii (nazwa od starożytnej nazwy dzisiejszej Albanii). W tym celu w zachodniej Macedonii przeprowadzono referendum, które miało potwierdzić ideę odłączenia się od

¹⁵ Rzeczpospolita, nr 15, 18. 01. 1996, s. 8.

¹⁶ Rzeczpospolita, nr 274, 27. 11. 1995, s. 8.

państwa macedońskiego. W referendum, które władze w Skopiu uznały za nielegalne, udział wzięło 276 921 Albańczyków, tj. 21% uprawnionych do głosowania, z tego 74% opowiedziało się za autonomią dla Albańczyków. Jednocześnie z referendum demonstrowali Albańczycy, którzy żądali zapewnienia im równych z Macedończykami praw obywatelskich. W starciach z policją zginął albański demonstrant.

Groźba oderwania od Republiki Macedonii jej zachodniej części była realna na początku listopada 1993 roku. Nacjonaliści albańscy, biorący udział w budowie tajnej paramilitarnej albańskiej organizacji, przygotowywali przewrót w kraju. W przygotowaniach tych udział brali wiceminister obrony i wiceminister zdrowia, obaj Albańczycy, którzy po wykryciu spisku zostali aresztowani. Sami Albańczycy twierdzili, że spisek przygotowywali Serbowie, aby podminować i zdestabilizować sytuację w Macedonii i aby władze podjęły represje na szeroką skalę wobec Albańczyków. Te zapewnienia nie przekonują Macedończyków.

Legalną działalność polityczną w Republice Macedonii Albańczycy prowadzą w dwóch partiach. Jako pierwsza w 1990 roku powstała PDP (Partia Powszechnego Dobrobytu w Macedonii – Partija za demokratski prosperitet vo Makedonija), która w wyborach parlamentarnych 19 października 1994 roku zdobyła 10 mandatów. Czterech członków tej partii zajmuje stanowiska ministerialne w obecnym rządzie. Są to: minister rozwoju – Bekir Zuta, minister pracy i spraw socjalnych Ilijas Sabriu, minister kultury Esrev Alin i minister bez teki Muhamed Halili¹⁷.

Zmiany w kierownictwie PDP w lutym 1994 roku, gdy liderami partii zostali Aber Xhaferi i Meduh Thoci, pozwalają sądzić, że dojdzie do większej integracji Albańczyków w państwowych strukturach władzy, a konflikty będą rozwiązywane na drodze ustępstw z obu stron i kompromisów. Pierwszym takim wskaźnikiem jest rosnąca liczba rekrutów do armii. W roku 1992 Albańczycy w armii Republiki Macedonii stanowili 7,5 %, w 1993 roku udział ich osiągnął już 26,5 %¹⁸.

Druga albańska partia, powstała w 1993 roku NDP (Partia Narodowo- Demokratyczna – Nacionalno-demokratska partija), ma w parlamencie 4 posłów.

Nie należy jednak zapominać, że głównym ośrodkiem albańskiej politycznej aktywności jest obecnie albańskojęzyczny, nielegalnie działający uniwersytet w Tetowie.

Zaznaczyć też należy, że oficjalnie Tirana odżegnywała się i odżegnuje od wszelkich planów secesji terenów przygranicznych zamieszkałych przez ludność albańską i deklaruje, że prowadzi politykę współpracy ze swym wschodnim sąsiadem. Dużego znaczenia gospodarczego nabrała możliwość korzystania z portu w Durrës oraz dróg dowozowych dla towarów sprowadzanych z Zachodu. To dzięki otwarciu szlaków handlowych wiodących z Albanii przez Macedonię do Bułgarii i Turcji, nowo powstała republika mogła uniknąć całkowitej izolacji gospodarczej w okresie embarga gospodarczego nałożonego przez Grecję na Republikę Macedonii oraz międzynarodowych sankcji gospodarczych nałożonych na Jugosławię.

¹⁷ M. Boden, *Osteuropa. Eine kleine politische Länderkunde*, München 1995, s. 212-223.

¹⁸ W. Weidenfeld, *Demokratie und Marktwirtschaft in Osteuropa. Strategien für Europa*, Bonn 1995, s. 288.

Nieoficjalnie jednak można by podawać wiele przykładów, w tym również ze strony samego prezydenta Albanii Sali Berishy, poparcia dla działalności radykalnego skrzydła w PDP w Macedonii.

Następną pod względem liczebności narodowością w Republice Macedonii są Turcy. Ich liczba systematycznie zmniejsza się, ze względu na stałą emigrację do Turcji i krajów Europy Zachodniej. Turcy pojawili się na Półwyspie Bałkańskim długo przed jego podbojem – można tu mówić już o okresie bizantyjskim. W XI i XII wieku od północnego wschodu weszły na terytorium Półwyspu Bałkańskiego turecko-tatarskie plemiona. O ich dawnej obecności świadczą stare nazwy topograficzne, np. jedno ze wzgórz na Owczym Polu nosi nazwę Peczenica, a ok. 30 km na północ od Skopja znajduje się miasto Kumanovo. Dopiero jednak od połowy XIV wieku Turcy masowo zaczęli pojawiać się na Półwyspie Bałkańskim, a więc także w Macedonii. Pięciowiekowe panowanie tureckie w Macedonii było okresem, w którym kolonizacja turecka w zasadzie nie miała granic politycznych, geograficznych ani narodowościowych. Dopiero po upadku imperium osmańskiego proces ten zanika, a Turcy i zislamizowani przedstawiciele innych grup narodowych zaczęli emigrować. W roku 1971 było ich 108 532, a w roku 1994 liczba ta spadła do 81 615 osób, co stanowi ok. 3% ogólnej liczby ludności. Inaczej niż Albańczycy, nie tworzą oni charakterystycznych skupisk, a rozproszeni nie mogą się z sukcesem integrować. Mniejszość turecką reprezentuje DPT (Demokratyczna Partia Turków – Demokratska partija na Turcite), mająca jednego posła w parlamencie. Jeden Turek zasiada też w obecnym rządzie macedońskim.

Pewne problemy stwarzają żyjący w Republice Macedonii Serbowie i Czarnogórcy. Liczba ich w Macedonii zaczęła wzrastać po pierwszej wojnie światowej, gdy władze w Belgradzie prowadziły akcje mające na celu scalenie tego obszaru z Królestwem SHS (później Jugosławii). Oficjalnie jest ich 39 264, tj. 2,04 %, podczas gdy serbscy nacjonaliści szacują tę grupę na ok. 400 000. Mieszkają oni głównie w północnej części republiki, na granicy z Serbią. Do pierwszych nieporozumień serbsko-macedońskich dochodziło na granicy jeszcze przed rozpadem Jugosławii. Dnia 2 sierpnia 1990 roku Macedończycy zorganizowali w monastyrze Sv. Prohor Pčinski patriotyczną uroczystość – manifestację, upamiętniającą proklamowanie republiki macedońskiej w 1944 roku w ramach federacji jugosłowiańskiej. W tym też roku Tito przeprowadził korektę granicy między obu republikami, pozostawiając monastyr po stronie serbskiej, kilka kilometrów od granicy macedońskiej. Manifestację Macedończyków określono jako „agresję macedońską na terytorium serbskie”, a jej uczestnicy zostali zaatakowani przez czetników radykalnej partii serbskiej Vojislava Šešelja, następnie wydalenii przez policję serbską. Po tym incydencie Macedończycy zaczęli obawiać się, że nacjonalistyczna polityka Slobodana Miloševicia doprowadzi do utworzenia „Wielkiej Serbii”, tak jak to było w okresie międzywojennym, gdy terytorium Macedonii było uznawane za serbskie¹⁹.

Pomimo prób serbskich nacjonalistów pod przywództwem Šešelja szansa na odłączenie się terytoriów w dużej mierze zamieszkałych przez Serbów od Mace-

¹⁹ P. Garde, *Vie et mort de la Yougoslavie*, Lille 1992, s. 293.

donii jest niewielka. Tylko od czasu do czasu Serbowie w Macedonii głośno manifestują i domagają się praw mniejszościowych. Przeprowadzone w 1992 roku i poparte przez nacjonalistów z Belgradu nieoficjalne referendum nie powiodło się, gdyż niewielu Serbów wzięło w nim udział.

Główną siłą polityczną reprezentującą Serbów i Czarnogórców w Macedonii jest DPMS (Demokratyczna Partia Macedońskich Serbów – Demokratska partija na makedonskite Srbi), w której istnieją dwa nurty. Pierwszy – umiarkowany, który powstanie państwa macedońskiego traktuje jako sprawę naturalną i akceptuje powstanie Republiki Macedonii jako suwerennego kraju, drugi – nacjonalistyczny, który w Macedonii rezerwuje dla siebie miano narodu państwowego. Z ich inicjatywy doszło w Kumanowie w styczniu 1993 roku do demonstracji, w czasie której interweniowała policja.

Inne narodowości i grupy etniczne żyjące w Republice Macedonii to: Cyganie (ok. 2,29% ogólnej liczby mieszkańców), Vlasi (zwani też Kucowołochami lub Arumuami ok. 0,4%), Bułgarzy (ok. 0,2%), Muzułmanie (ok. 0,1%) oraz inni, których interesy reprezentują różne partie polityczne, nie powodujące destabilizacji w państwie, gdyż wyrażają one interesy grupowe, zamknięte, najczęściej lokalne. Dość duża liczba ludności to Cyganie, którzy osiedlili się w Macedonii razem z Turkami, a ciągły jej wzrost wynika nie tylko ze stosunkowo wysokiego przyrostu naturalnego tej grupy, ale także ze wzrostu świadomości narodowej²⁰. Ludność ta określała się wcześniej jako Turcy lub Albańczycy. Do dzisiaj można spotkać w Macedonii (np. w Skopiu) całe dzielnice cygańskie. Interesującym zjawiskiem jest też wzrost liczby ludności określającej swą przynależność narodową jako Muzułmanie, co szczególnie występuje wśród tzw. Torbeszów (ludność mówiąca po macedońsku i wyznająca islam). Istotną rolę odegrał tu również przyływ ludności muzułmańskiej z innych regionów dawnej Jugosławii (Bośnia i Hercegowina, Sandżak).

CONTEMPORARY ETHNIC PROBLEMS IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Summary

The contemporary ethnic problems of Macedonia are closely linked with two elements of the latest history of the Balkan Peninsula. The first is related to the national identity of the largest segment of the population of the Republic of Macedonia, i.e. the acknowledgement of its national affiliation or determination of its national status and national identity. Until now neither Bulgaria nor Greece has acknowledged the existence of a Macedonian nation. This is also due to the historic aspirations of the Balkan countries which have been struggling for their rights to Macedonia.

The other element relates to the problem of change in the ethnic structure of the population of Macedonia and the guarantee of democratic ethnic rights for all ethnic groups in the present Republic of Macedonia. In this respect of particular importance is the problem of ethnic Albanians who are a group constituting ca. 22.9% of the population.

²⁰ Na wzrost świadomości narodowej Cyganów miało pewien wpływ opublikowanie w Skopiu gramatyki języka cygańskiego autorów: K. Kepeskiego i Š. Jusufa. Zob. K. Kepeski, Š. Jusuf, *Romani gramatika. Romska gramatika*, Skopje 1980.